

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора Омельченко Світлани Олександрівни про дисертацію
Білик Олени Миколаївни „Теорія та методика соціалізації іноземних
студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу”,
подану на здобуття наукового ступеня доктора
педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка**

Актуальність дисертації О. М. Білик зумовлена світовою тенденцією сьогодення до інтернаціоналізації вищої освіти, яка стала найефективнішим інструментом розвитку людини, країни, людства в інформаційному суспільстві. У зв'язку з цим постійно зростає конкуренція закладів вищої освіти різних країн щодо залучення іноземної молоді. Збільшення контингенту іноземних студентів в Україні вимагає докорінної перебудови системи їхньої підготовки, підвищення рівня якості освіти, конкурентоспроможності України на міжнародному освітньому рівні, створення сприятливих умов щодо навчання іноземних студентів, що неможливо без забезпечення успішності соціалізації іноземної студентської молоді в освітньо-культурному середовищі закладу вищої освіти.

Відповідно до актуальності теми дисертантом сформульовано протиріччя (між: необхідністю трансформації наукових підходів до проблеми соціалізації іноземних студентів в умовах сучасного інформаційного суспільства та нерозробленістю в соціальній педагогіці методологічних засад такої соціалізації; потребою підвищення ефективності соціалізації іноземних студентів у соціокультурному просторі країни навчання та невизначеністю її теоретичних засад; потенціалом освітньо-культурного середовища закладу вищої освіти як чинника соціалізації іноземних студентів та відсутністю теоретичних засад її соціально-педагогічного супроводу в цьому середовищі; необхідністю практичної реалізації соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ЗВО та відсутністю методичних засад його впровадження у закладах вищої освіти України), на вирішення яких спрямовано дослідження, вибудовано науковий апарат: визначено об'єкт, предмет, завдання, концепцію дослідження, які знайшли розкриття в основному змісті роботи та у висновках.

Зміст дисертації структурований та послідовний, робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

Серед важливих наукових здобутків дисертації назвемо наукову новизну й теоретичне значення отриманих результатів, зокрема, розроблені та науково обґрунтовані теоретичні засади соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів, теоретично обґрунтовані та практично перевірені методичні засади його впровадження в освітньо-культурному середовищі закладу вищої освіти України.

О. М. Білик доцільно використала як теоретичні (аналіз, синтез, систематизація, моделювання), так і емпіричні (анкетування, опитування, включене спостереження, аналіз документації) методи дослідження. Успішна апробація на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях результатів дослідження підтверджує їх обґрунтованість і достовірність.

У першому розділі дисертації («**Методологічні засади соціалізації іноземних студентів у соціокультурному просторі інформаційного суспільства**») О. М. Білик окреслює ті зміни, які відбулися в процесі соціалізації відповідно до викликів інформаційного суспільства: освоєння віртуальної реальності, яка змінює канали передачі соціального досвіду, трансформує соціалізаційні можливості людини, змінює способи її творчої самореалізації: людина стає не лише пасивним споживачем інформації, а може сама обирати й продукувати необхідну їй інформацію, зазнає в процесі комунікації неконтрольованих впливів віртуальних спільнот, не завжди позитивних; відбувається зміна ролі чинників соціалізації, зокрема зростає значення засобів масової комунікації, посилюється вплив на соціальне становлення особистості віртуальних соціальних спільнот, які формуються в глобальній мережі, і самої глобальної мережі; зростання відповідальності людини за власну поведінку та ті процеси, які відбуваються в суспільстві, відповідно й посилення значення самовиховання, самоконтролю, самозміни особистості, акцентування уваги на саморозвитку та розвитку особистістю культури соціуму, яка відіграє все більшу роль у соціалізації; посилення значення освіти, зокрема вищої, як провідного агента реалізації соціально контрольованої соціалізації молоді; актуалізація медіасоціалізації, зокрема кіберсоціалізації, як складників процесу соціалізації особистості

Позитивно оцінюємо спробу О. М. Білик окреслити специфіку соціалізації студентів, пов'язану з їхніми психовіковими та соціальними характеристиками та зумовлену трансформаціями соціокультурного простору інформаційного суспільства: гіпердинамічність, зумовленість активізацією пізнавальних процесів у цьому просторі, необхідністю швидко використовувати нові засоби комунікації, легко сприймати нову інформацію, мати постійний доступ до джерел інформації; переміщення частини виховної роботи за межі ЗВО, у віртуальне середовище, розширення можливості комунікації, відставання ціннісного аспекту від технологічного, опосередкованість спілкування та маніпулювання свідомістю молодої людини, збільшення соціалізаційних впливів ЗМК, дисбаланс соціально контрольованих та стихійних процесів соціалізації на користь стихійних; зростання ролі діалогу культур у процесі соціалізації, формування нових соціальних норм, які відповідають віртуальному міжкультурному соціальному простору, посилення уваги до соціально контрольованої соціалізації, яка покликана компенсувати негативні впливи інформаційного суспільства, зростання ролі медіа- та

кіберскладників соціалізації, розширення міжнародних зв'язків, інтернаціоналізація вищої освіти.

Особливу увагу автор дослідження звертає на визначення особливостей іноземних студентів, яких розглядає як об'єкт соціалізації на початку їхнього перебування в соціокультурному просторі країни навчання: іноземні студенти, які перебувають у соціокультурному просторі України, мають такі ж психовікові та соціальні характеристики, що й вітчизняні, але відрізняються національно-культурними та етнопсихологічними особливостями, здобуваючи вищу освіту в нетрадиційному для них освітньому середовищі в умовах соціокультурного простору чужої країни, культура якої суттєво відрізняється від традиційної культури їхньої Батьківщини, вони мають вирішувати комплекс проблем, пов'язаних не лише з навчанням, але й з необхідністю організації життєдіяльності, що потребує створення комфортних соціокультурних умов їхньої соціалізації з урахуванням проблем, які автор дослідження класифікує як: лінгвістичні, академічні, інформаційні, організаційні, особистісні, соціокультурні; вирішення цих проблем відбувається, зважаючи на етнопсихологічні та національно-культурні особливості іноземних студентів. Дисертант стверджує, що українське суспільство зацікавлене в тому, щоб іноземні студенти успішно оволоділи соціальною роллю студента, мали спроможність та бажання брати участь у соціокультурному житті українського соціуму, дотримувалися вимог українського законодавства, засвоювали цінності української культури для успішної життєдіяльності в країні, для реалізації мети свого перебування – здобуття якісної вищої освіти, отже, вказує на необхідність перетворення цих студентів на суб'єктів соціалізаційного процесу, відповідно акцентує увагу на зростанні ролі соціально контрольованої соціалізації таких студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти України.

Проведений аналіз дозволив О. М. Білик визначити методологічні засади вивчення соціалізації іноземних студентів у соціокультурному просторі інформаційного суспільства: усвідомлення специфіки соціалізації в контексті трансформаційних змін інформаційного суспільства; визначення специфіки соціалізації студентів як особливої психовікової та соціальної групи студентської молоді; обґрунтування особливостей іноземних студентів як об'єкта соціалізаційних впливів у соціокультурному просторі сучасної України.

О. М. Білик також визначено методологічне інструментальне підґрунтя дослідження соціалізації іноземних студентів у соціокультурному просторі інформаційного суспільства, на яке автор спирається в розробці моделі соціально-педагогічного супроводу такої соціалізації в освітньо-культурному середовищі закладу вищої освіти, а саме: загальнонаукові підходи (*системний, культурологічний, особистісно-діяльнісний, аксіологічний, акмеологічний, середовищний, компетентнісний*) та принципи: *загальні соціально-педагогічні* (гуманістичної спрямованості, інтеграції, гармонізації соціального та

індивідуального); *спеціальні*, спричинені особливостями соціалізації в інформаційному суспільстві (інформативності, культуровідповідності, соціальної активності й суб'єктності; неперервності, комплексності щодо забезпечення соціально-педагогічного супроводу); *специфічні*, з урахуванням специфіки контингенту іноземних студентів (діалогу культур і продуктивної міжкультурної взаємодії; толерантності).

У другому розділі дисертації («Теоретичні засади соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу України»), визначаючи теоретичні засади соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів, автор з'ясовує специфіку такої соціалізації в освітньому середовищі закладу вищої освіти України, та, розглядаючи таке середовище як чинник соціалізації іноземних студентів, обґрунтовує його як освітньо-культурне і виокремлює такі структурні елементи: крос-культурний, організаційно-технологічний, навчально-професійний, соціально-виховний. Кожен із цих структурних елементів виконує певну роль у забезпеченні успішності соціалізації іноземних студентів: крос-культурний – долучення іноземних студентів до нової культури; організаційно-технологічний – предметно-просторове оточення, діяльність викладачів і співробітників ВНЗ; навчально-професійний – здійснення освітнього процесу; соціально-виховний – координація соціально-виховних впливів як у самому середовищі, так і в соціокультурному просторі країни навчання.

О. М. Білик вдало зауважує, що соціалізація іноземних студентів характеризується неоднорідністю залежно від періоду навчання, протікаючи в контексті міжкультурної комунікації, набуває характеру акультурації, проходить через традиційні для соціалізації етапи: адаптації (засвоєння), інтеграції (відтворення), індивідуалізації (розвиток) іноземними студентами як соціальними суб'єктами культури українського соціуму в процесі стихійного та цілеспрямованого долучення до системи нових суспільних зв'язків і залежностей, виходячи з цього автор розглядає соціалізацію іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі закладу вищої освіти України в сукупності трьох етапів: соціальної адаптації, соціальної інтеграції та соціальної індивідуалізації.

Цікавою є думка автора щодо того, що специфіка соціалізації іноземних студентів пов'язується з тим, що вони вже соціалізовані в соціумі рідної країни, а в країні навчання знову зазнають впливу всіх складових соціалізації, але відбувається це в контексті нової, невідомої їм культури на основі встановлення нових соціальних відносин із представниками інокультурного соціуму. Ураховуючи, що іноземні студенти потрапляють у нове й освітнє, і культурне середовище, автор пропонує розглядати їх соціалізацію у двох основних аспектах: міжкультурному та професійному.

Схвалення, на нашу думку, заслуговує, визначення О. М. Білик соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-

культурному середовищі закладу вищої освіти як виду соціально-педагогічної діяльності, який здійснюється впродовж усього періоду навчання, спрямований на їхній соціально-педагогічний захист на етапі соціальної адаптації, соціально-педагогічну допомогу на етапі соціальної інтеграції та соціально-педагогічну підтримку на етапі соціальної індивідуалізації в процесі акультурації через взаємодію супроводжуваного (іноземного студента) із супроводжуючим (соціальний педагог, працівник структурного підрозділу, відповідального за підготовку іноземних студентів, куратор, працівник деканату, викладач або інша особа, яка забезпечує супровід) через координацію позитивних зусиль представників освітньо-культурного середовищ ЗВО й соціокультурного простору країни навчання.

Представляє інтерес теоретичне обґрунтування дослідницею структурно-функціональної моделі соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі закладу вищої освіти в третьому розділі дисертації (**«Теоретичне обґрунтування моделі соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу України»**), де: розглянуто теоретико-методичні засади моделювання соціально-педагогічного супроводу, обґрунтовано соціальність як результат такого супроводу в сукупності міжкультурного та соціально-професійного складників, схарактеризовано компоненти структурно-функціональної моделі супроводу. Зокрема, О. М. Білик вважає, що обґрунтована структурно-функціональна модель соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ЗВО фіксує загальні та специфічні характеристики соціально-виховної діяльності у ЗВО, спрямованої на забезпечення продуктивного розвитку міжкультурного та соціально-професійного складників соціальності іноземних студентів у процесі їхньої соціалізації в освітньо-культурному середовищі ЗВО, дозволяє спрогнозувати трансформацію соціальності, визначити стратегію й тактику подальших дій щодо підвищення ефективності соціалізації цих студентів, представити способи функціонування соціально-педагогічного супроводу.

Обґрунтування структурно-функціональної моделі соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі закладу вищої освіти дозволило автору визначити методичні засади та доповнити теоретичні засади такого супроводу, що й визначило наукову новизну дисертації О. М. Білик. Зокрема, теоретичними засадами є: визначення специфіки процесу соціалізації іноземних студентів у соціокультурному просторі інформаційного суспільства, обґрунтування освітнього середовища закладу вищої освіти як освітньо-культурного для іноземних студентів та виокремлення таких його структурних елементів: крос-культурний, організаційно-технологічний, навчально-професійний, соціально-виховний; визначення соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів як виду соціально-педагогічної діяльності, що

відбувається впродовж усього періоду навчання іноземних студентів (соціально-педагогічний захист на етапі соціальної адаптації, соціально-педагогічна допомога на етапі соціальної інтеграції, соціально-педагогічна підтримка на етапі соціальної індивідуалізації); обґрунтування міжкультурного та соціально-професійного складників соціальності як результату соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів та її рівнів (креативний: міжетнічна та соціально-професійна культура; продуктивний: міжкультурна та соціально-професійна компетентність; репродуктивний: крос-культурна та соціально-професійна грамотність), що визначаються за відповідними показниками обґрунтованих критеріїв (когнітивно-інформаційний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий, поведінковий); обґрунтування структурно-функціональної моделі соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів, спрямованого на підвищення ефективності процесу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі закладу вищої освіти.

Як методичні засади соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі закладу вищої освіти автором визначено: урахування чинників та соціально-виховних умов ефективності цього супроводу; обґрунтування змісту, форм, методів та напрямів діяльності Центру міжкультурної комунікації та соціальної інтеграції іноземних студентів як осередку діяльності координаційної групи, що реалізує супровід; обґрунтування методів і форм соціально-педагогічної діяльності з представниками освітньо-культурного середовища ЗВО щодо підвищення ефективності соціалізації іноземних студентів; визначення форм координаційних зв'язків із представниками соціокультурного простору України; визначення форм і методів соціокультурної діяльності з іноземними студентами, спрямованої на розвиток міжкультурного складника їхньої соціальності, та соціально-професійної діяльності, орієнтованої на розвиток соціально-професійного складника.

На підставі обґрунтованої структурно-функціональної моделі автором було здійснено дослідно-експериментальну перевірку її ефективності через упровадження соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі конкретних закладів вищої освіти України, про що йдеться в четвертому розділі дисертації (**«Упровадження соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу України»**). Автором було визначено актуальний стан соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі залучених до експерименту закладів вищої освіти, констатовано, що соціальному вихованню іноземних студентів у такому середовищі належної уваги не приділяється, чим і пояснюється те, що діагностований рівень розвитку соціальності у 78,97% опитаних іноземних студентів виявився репродуктивним. Практичне значення дисертаційної роботи О. М. Білик полягає у впровадженні соціально-

педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів у практику соціально-педагогічної діяльності з іноземними студентами в конкретних закладах вищої освіти та позитивних результатах, що реалізувалися через більш суттєве підвищення рівня розвитку соціальності іноземних студентів експериментальних груп порівняно з іноземними студентами контрольних груп.

Важливим для соціального виховання іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі закладу вищої освіти є визначені та упроваджені форми й методи соціально-педагогічної діяльності з іноземними студентами, які запропоновані та реалізовані автором відповідно до етапів соціалізації та обґрунтованих критеріїв і показників міжкультурного та соціально-професійного складників соціальності: віртуальні екскурсії, виставки, тренінги, культурні асимілятори, вечори, арт-терапія, віртуальні майстер-класи, соціокультурні проекти, віртуальні знайомства з майбутньою професією, круглі столи, інтернет-конференції, створення аудіовізуального продукту. Також важливими є обґрунтовані методи й форми соціально-педагогічної діяльності з представниками освітньо-культурного середовища ЗВО: інтернет-збори, інтернет-опитування, семінари, конференції, круглі столи, тренінги, майстер-класи, педагогічні майстерні; визначені форми координаційних зв'язків із представниками соціокультурного простору України: інтернет-опитування, зустрічі, бесіди, екскурсії, фестивалі.

Висновки до розділів та загальні висновки відповідають концептуальним положенням та завданням дослідження і містять узагальнення одержаних дисертантом результатів. Додатки до дисертації містять проміжні розрахунки, таблиці допоміжних цифрових даних, тобто вони містять матеріал, необхідний для повноти сприйняття дисертації.

Практичну значущість дослідження О.М. Білик підтверджено довідками про впровадження у 10 закладах вищої освіти Харкова, Полтави, Одеси, науковими публікаціями у провідних фахових виданнях України та зарубіжних виданнях (основні результати дослідження висвітлено в 55 (з них 46 одноосібних) працях, зокрема: 1 монографія, 25 статей у фахових виданнях (з них 16 у фахових виданнях України, 5 статей у виданнях, що індексуються у міжнародних наукометричних базах даних, 4 статті в періодичних зарубіжних виданнях); 27 публікацій, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації (матеріали наукових конференцій); 2 публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації).

Перевагами дисертації є репрезентативність представленого наукового матеріалу, зв'язок теоретичного вивчення проблеми із її практичною складовою, критичний аналіз вивченого наукового доробку, компетентно проведена дослідно-експериментальна робота щодо впровадження обґрунтованого соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів у практику освітньої діяльності з іноземцями в освітньо-культурному середовищі вищих навчальних закладів України.

Представлені автором дисертація, автореферат, монографія, публікації загалом відповідають чинним вимогам до структури, змісту, обсягу.

Визначаючи актуальність, наукову новизну, теоретичне й практичне значення дисертації О. М. Білик, уважаємо за необхідне вказати на деякі дискусійні аспекти та висловити певні зауваження:

1. У розділі 1 «Методологічні засади соціалізації іноземних студентів у соціокультурному просторі інформаційного суспільства» варто було більш докладно прописати загальнонаукові підходи та принципи, акцентувавши тим самим увагу на методологічних засадах соціалізації.

2. Бажано було б більш чітко визначити різницю в трактуванні понять «простір», «середовище», бо вони є базовими для понять «соціокультурний простір», «освітньо-культурне середовище», які розглядаються в дисертації.

3. На нашу думку, у дослідженні доцільно було б більш докладно розглянути зарубіжний досвід організації підготовки іноземних студентів. Це дозволило б автору в процесі визначення теоретичних та методичних засад соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ЗВО України враховувати провідні тенденції розв'язання проблеми їхньої соціалізації в інших країнах.

4. У дослідженні (підрозділ 1.3) докладно представлено характеристику етнопсихологічних та національно-культурних особливостей іноземних студентів – представників різних етносів та різних країн, але, на жаль, у процесі дослідно-експериментальної роботи достатньої уваги врахуванню цих особливостей під час організації соціально-педагогічного супроводу автором не приділено.

5. Обґрунтовуючи Центр міжкультурної комунікації та соціальної інтеграції іноземних студентів, що створюється при студентській раді ЗВО, як осередок діяльності координаційної групи, що реалізовує супровід, та як складову крос-культурного структурного елемента освітньо-культурного середовища ЗВО, де здійснюється соціально-педагогічний супровід соціалізації іноземних студентів, автор не приділяє належної уваги аналізу особливостей його практичної реалізації в конкретних ЗВО, задіяних в експерименті. На нашу думку, варто було б більш докладно розглянути участь органів студентського самоврядування в реалізації соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів саме через роботу такого Центру.

6. На жаль, деякі з важливим методичних розробок автора, зокрема, тренінгові програми для представників освітньо-культурного середовища ЗВО (викладачів, працівників бібліотеки, гуртожитку, представників студентського самоврядування) не знайшли достатнього висвітлення ні в основному тексті дисертації, ні в додатках до дисертації. На нашу думку, отриманий дисертантом досвід організації соціально-педагогічного супроводу іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ЗВО України було б доречно узагальнити як методичні рекомендації представникам освітньо-культурного середовища ЗВО, які вступають у професійну взаємодію з іноземними

студентами, та опублікувати у вигляді методичних порад, навчального посібника.

Загальний висновок. Висловлені зауваження не знижують позитивної оцінки рецензованої дисертаційної роботи, яка є самостійним і завершеним науковим дослідженням. Загалом, О. М. Білик отримано нові теоретичні та практичні результати, значущі для теорії і методики соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищих навчальних закладів України.

Дисертація містить матеріали, які можуть бути підґрунтям для подальшого вдосконалення соціально-педагогічної діяльності з іноземними студентами в соціокультурному просторі України.

Усе викладене вище дає підстави стверджувати, що дисертація „Теорія та методика соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу” є самостійною, завершеною науковою працею, відповідає пп. 9, 10, 12, 13, 14 „Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно постанов Кабінету Міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), що дає підстави для присудження **Білик Олені Миколаївні** наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, ректор Державного
вищого навчального закладу «Донбаський
державний педагогічний університет»
(м. Слов'янськ)

С. О. Омельченко

Підпис Омельченко С.О. засвідчую:

начальник відділу кадрів
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний
педагогічний університет»
(м. Слов'янськ)

Є.С. Сілін